

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS KANCELIARIJOS
VIEŠOJO VALDYMO GRUPĖ**

PAŽYMA

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SMURTINIAIS NUSIKALTIMAIS PADARYTOS ŽALOS
KOMPENSAVIMO ĮSTATYMO NR. X-296 2, 6, 7, 8, 10, 11 IR 14 STRAIPSNIŲ
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
(TAP-22-1422(2), 22-1423(2); TAIS-22-11035(2), 22-9780(3))**

2022-08-25 Nr. NV-2466
Vilnius

Projekto rengėja – Teisingumo ministerija.

Projekto tikslas. Projektu siekiama:

- 1) sudaryti sąlygas į Smurtinių nusikaltimų sąrašą įtraukti naujus tyčinius nesunkius smurtinius nusikaltimus (siekiant įgyvendinti ES Direktyvos 2004/80/EB 12 straipsnio nuostatas);
- 2) patikslinti kompensacijų dydžių apskaičiavimo tvarką, nustatant skirtingus kompensavimo dydžius priklausomai nuo padarytų nusikaltimų sunkumo;
- 3) praplėsti pernelyg siaurą nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimą, dėl ko dalis asmenų, kurie yra pripažinti nukentėjusiais dėl kito asmens tyčinio nužudymo ir jiems dėl to priteistas žalos atlyginimas, nėra laikomi nukentėjusiais ir negali pretenduoti į žalos kompensavimą (pavyzdžiui, nužudytojo broliai, seserys ir kt.).

Dabartinė situacija. Galiojantis Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas (toliau - Įstatymas) *nenumato galimybių nekentėjusiam asmeniui pretenduoti ir gauti kompensaciją tais atvejais, kai žala patirta dėl kaltininko padaryto tyčinio nesunkaus smurtinio nusikaltimo*, pavyzdžiui, tokio kaip fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis). Todėl šiuo metu žala kompensuojama tik dėl tų nusikalstamų veikų, kuriomis buvo tyčia atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba kai padaroma kita apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui sudėties požymių turinti veika.

Galiojantis Įstatymas nustato skirtingus kompensacijų dydžius pagal nusikaltimo sunkumą, subjektą ir žalos pobūdį:

- Įstatymo 7 str. 2 d. numatyta, kad nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų asmenims kompensuojamos turtinės žalos dydis negali viršyti: (1) 100 bazinių socialinių išmokų (*toliau – BSI*), kai smurtiniu nusikaltimu atimta žmogaus gyvybė; (2) 80 BSI, kai smurtiniu nusikaltimu sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata arba kitu, negu nurodyta šios dalies 1 punkte, smurtiniu nusikaltimu padaryta žala nepilnamečiui; (3) 60 BSI, kai padarytas kitas, negu nurodyta šios dalies 1 ir 2 punktuose, smurtinis nusikaltimas;

- Įstatymo 7 str. 3 d. numatyta, kad nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų asmenims kompensuojamos neturtinės žalos dydis negali viršyti: (1) 120 BSI, kai smurtiniu nusikaltimu atimta žmogaus gyvybė; (2) 100 BSI, kai smurtiniu nusikaltimu sunkiai sutrikdyta žmogaus sveikata arba kitu, negu nurodyta šios dalies 1 punkte, smurtiniu nusikaltimu padaryta žala nepilnamečiui; (3) 80 BSI, kai padarytas kitas, negu nurodyta šios dalies 1 ir 2 punktuose, smurtinis nusikaltimas.

Nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusiu asmeniu, yra pripažįstamas Lietuvos Respublikos pilietis, kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis ar jo šeimos narys, kitas Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje teisėtai nuolat gyvenantis asmuo ar Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodytais atvejais - kitas asmuo, kuriems padarytas smurtinis nusikaltimas, arba tokio asmens, kurio gyvybė buvo atimta smurtiniu nusikaltimu, sutuoktinis, partneris, vaikas, įvaikis, tėvas, motina, įtėvis, įmotė, išlaikytinis, jeigu jie atitinka šioje dalyje nurodytus kriterijus. Įstatyme pateiktas baigtinis sąrašas asmenų, kurie gali kreiptis ir pretenduoti į žalos kompensavimą. Toks siauras nukentėjusiojo nuo smurtinio nusikaltimo asmens

apibrėžiamas suponuoją, kad dalis asmenų, kurie baudžiamajame procese pripažinti nukentėjusiais ir civiliniais ieškovais (pavyzdžiui - nužudytojo sesuo, brolis ir kt.) dėl artimojo nužudymo, pagal galiojančią Įstatymą negali pretenduoti į žalos kompensavimą.

Projekto esmė. Pagal šiuo metu galiojančią Įstatymą ne visi tyčiniai smurtiniai nusikaltimai patenka į Lietuvos Respublikoje galiojančią kompensacijų schemą, o tai reiškia, jog ES Direktyvos 2004/80/EB nuostatos įgyvendintos ne visa apimtimi. Todėl Projektu iš esmės siekiama įgyvendinti ESTT sprendimuose suformuluotą šios direktyvos aiškinimo taisyklę, jog valstybė privalo numatyti kompensacijų nukentėjusiesiems nuo visų nusikaltimų, laikomų smurtiniais tyčiais nusikaltimais ir padarytų jos teritorijoje, schemą. Kadangi Projektu siūloma į Įstatymo taikymo sritį įtraukti tyčinius nesunkius smurtinius nusikaltimus, pavyzdžiui, tokius kaip fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 straipsnis), todėl siūloma atitinkamai koreguoti ir Įstatymo nuostatas dėl kompensacijų dydžių, nustatant skirtingus kompensacijų dydžius pagal nusikaltimų sunkumą.

Kadangi galiojančiame Įstatyme nustatytas pernelyg siauras nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimas, dėl to dalis asmenų, kurie yra pripažinti nukentėjusiais dėl kito asmens tyčinio nužudymo ir jiems teismo sprendimais dėl to priteistas žalos atlyginimas, nėra laikomi nukentėjusiais Įstatymo prasme ir negali pretenduoti į žalos kompensavimą. Baudžiamajame procese nukentėjusiais, kai nužudomas žmogus, gali būti pripažinti pastarojo šeimos nariai ir artimieji giminaičiai. Šie asmenys turi teisę reikšti civilinį ieškinį ir iš kaltųjų reikalauti tiek turtinės, tiek neturtinės žalos atlyginimo. Baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK) 28 straipsnyje nustatyta, kad nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. BPK 15 straipsnyje numatyta, kad artimieji giminaičiai yra BK 248 straipsnio 1 dalyje nurodyti asmenys, t. y. tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai. BPK 38 straipsnyje nustatyta, kad asmens šeimos nariais laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, išlaikytiniai ar buvę sutuoktiniai.

Nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusiu asmeniu, pagal galiojančią Įstatymą, pripažįstamas tik asmuo, kurio gyvybė buvo atimta smurtiniu nusikaltimu, sutuoktinis, partneris, vaikas, įvaikis, tėvas, motina, įtėvis, įmotė, išlaikytinis. Tai baigtinis sąrašas asmenų, kurie pagal Įstatymą gali kreiptis ir pretenduoti į žalos kompensavimą, todėl dalis asmenų, kurie baudžiamajame procese gali būti pripažinti nukentėjusiais (nužudytojo sesuo, brolis ir kt.), negali pretenduoti į žalos kompensavimą dėl Įstatyme įtvirtinto pernelyg siauro nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimo. Todėl siekiant iš esmės šią problemą išspręsti Projektu siekiama praplėsti nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimą.

Kiti Projekte dėstomi pakeitimai yra techninio pobūdžio. Pirma, Įstatymo nuostatos nenustato poreikio, siekiant priimti sprendimą dėl smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo ar kompensavimo avansu, arba įgyvendinant valstybės reikalavimo teises, rinkti informaciją apie nukentėjusio asmens ir už žalą atsakingo asmens teistumą. Antra, pagal pirminę Įstatymo redakciją, vertinant tuo metu galiojusio BPK 3 straipsnio nuostatas, avansinė kompensacija buvo išmokama ir tais atvejais, kai baudžiamasis procesas negalimas ir nutraukiamas: (1) asmeniui, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jis atsako pagal baudžiamuosius įstatymus (4 punktas); (2) mirusiajam, išskyrus tuos atvejus, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti arba kitų asmenų bylai atnaujinti dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių (7 punktas). Dėl vėlesnių BPK 3 straipsnio pakeitimų minėti punktai pasislinko ir galiojančiame BPK minėtos aplinkybės reglamentuotos 3 straipsnio 1 dalies 3 punkte ir 5 punkte. Tad Projektu siūlomas atitinkamas Įstatymo 8 straipsnio pakeitimas. Trečia, atsižvelgiant į tai, jog galimos ir tokios situacijos, kai keli asmenys turi teisę ne tik į neturtinės žalos, bet ir į turtinės žalos kompensavimą avansu, Projektu siūlomas Įstatymo 11 straipsnio 4 dalies pakeitimas, nustatant reglamentavimą, kad ne tik neturtinės žalos avansinė kompensacija, bet ir avansu išmokama turtinės žalos kompensacija dalijama lygiomis dalimis visiems asmenims, turintiems teisę į žalos kompensavimą avansu.

Įgyvendinus Projekte numatomą teisinį reguliavimą:

- 1) bus sudarytos sąlygos į Smurtinių nusikaltimų sąrašą įtraukti naujas nusikalstamas veikas ir valstybės mastu numatyti kompensacijų nukentėjusiesiems nuo visų nusikaltimų, laikomų smurtiniais tyčiniais nusikaltimais ir padarytų jos teritorijoje, pilną schemą;
- 2) į Įstatymo taikymo sritį įtraukus tyčinius nesunkius smurtinius nusikaltimus, atitinkamai bus pakeista kompensacijų dydžių, nustatant skirtingus kompensacijų dydžius pagal nusikaltimų sunkumą, apskaičiavimo tvarka;
- 3) bus praplėstas pernelyg siauras nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusio asmens apibrėžimas ir sudarytos sąlygos visiems asmenims, kurie yra pripažinti nukentėjusiais dėl kito asmens tyčinio nužudymo, pretenduoti į žalos kompensavimą;
- 4) bus sulyginata nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų teisinė padėtis bei suteiktos visiems asmenims, kurie pripažinti nukentėjusiais dėl artimojo nužudymo, lygios ir vienodos galimybės pretenduoti ir gauti kompensacijas.

Projektui įgyvendinti **bus reikalingas papildomas finansavimas iš valstybės biudžeto**, nes priėmus Projektu siūlomus pakeitimus lėšų poreikis padidės dėl kelių objektyvių priežasčių:

1) *dėl į šio Įstatymo taikymo sritį papildomų smurtinių nusikaltimų įtraukimo* (bus įtrauktos 8 naujos nusikalstamos veikos). Preliminarus lėšų poreikis, apskaičiuotas vertinant 2018–2021 metų duomenis, siektų **apie 3,5 mln. eurų per metus**, su sąlyga, jeigu kasmet kreiptųsi apie 1100 pareiškėjų ir visiems jiems būtų išmokama maksimalaus dydžio kompensacija. Pažymėtina, kad tikslaus lėšų poreikio numatyti nėra galimybių, nes neįmanoma tiksliai prognozuoti nei kiek asmenų kreipsis, nei kokio dydžio kompensacijų bus prašoma;

2) dėl Teisingumo ministerijai atsiradusių naujų funkcijų (susijusių su naujų veikų įtraukimu ir atitinkamai gerokai didesnio kiekio papildomų prašymų gavimu), kurioms vykdyti reiktų 5 naujų etatų. **5 naujoms darbo vietoms sukurti ir išlaikyti prireiktų 175 000 Eur per metus**. Projekte numatyta, kad Įstatymo nuostatos įsigaliotų nuo 2024 m. sausio 1 d., todėl naujos darbo vietos būtų steigiamos nuo 2024 metų. Atitinkamą biudžeto lėšų poreikį Teisingumo ministerija pateiks per 2024 metų valstybės biudžeto rengimo procesą.

Papildomų valstybės lėšų Projekte siūlomam pakeitimui, kiek tai susiję su nuo smurtinio nusikaltimo nukentėjusiojo asmens apibrėžimo pakeitimu, nereikės. Siūlomas pakeitimas aktualus tik išmokamoms kompensacijoms asmens nužudymo atvejais, o tais atvejais, kai bendra žalos nukentėjusiesiems suma viršija Įstatyme numatytas kompensacijos už nužudymą dydžius, kiekvienam asmeniui išmokama tik kompensacijos dalis proporcinga priteistai žalos sumai, todėl nepriklausomai nuo to, kiek asmenų pripažinta nukentėjusiais, bendra pagal Įstatymą mokėtina suma išliks ta pati.

Derinimas. Projektas yra paskelbtas Seimo kanceliarijos teisės aktų informacinėje sistemoje (TAIS). Projektas buvo svarstytas 2022-08-23 Tarpinstituciniame pasitarime, kurio metu jokių pastabų nebuvo pateikta. Projektas patikslintas pagal Vyriausybės kanceliarijos Teisės grupės pastabas.

Atitiktis Vyriausybės programos nuostatoms. Projektu įgyvendinama Aštuonioliktosios Vyriausybės veiklos programa (Priemonių plano 8.1.14 p.), kuriai pritarta Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72.

Dalykinio vertinimo išvada. Siūlome Projektą svarstyti Vyriausybės posėdyje (A dalyje).